

ВИСОКА ПОСЛОВНА ШКОЛА
СТРУКОВНИХ СТУДИЈА – БЛАЦЕ
Часопис из области економије, менаџмента и
информатике „БизИнфо“
Година 2014, годиште 5, број 1, стр. 37-53
Адреса: Краља Петра I, бр.70, 18420 Блаце

Стручни рад

УДК: 338.484:502.131.1(497.11) ; 338.48-6:615.8 ; 502.17

ЕКОЛОШКА КОМПОНЕНТА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА БАЊСКОГ ТУРИЗМА СРБИЈЕ

ECOLOGICAL COMPONENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SPA TOURISM IN SERBIA

Драгана Илић¹

Висока пословна школа струковних студија, Лесковац

Предраг Стаменковић²

Висока пословна школа струковних студија, Лесковац

Момчило Цонић³

Трговинско-угоститељска школа, Лесковац

Dragana Ilić

Higher Business School of Vocational Studies, Leskovac

Predrag Stamenković

Higher Business School of Vocational Studies, Leskovac

Momčilo Conić

Secondary Trade and Hospitality School, Leskovac

Резиме: Велики број термоминералних извора, дуга традиција бањских места и њихов значај за развој туризма учинили су да бањски туризам постане један од најразвијенијих облика туризма у Србији. Овај облик туризма је, током времена, испољавао бројне специфичности. Многе од њих су присутне и данас, а односе се на наглашену концентрацију промета у току летњих месеци, све краћи просечан боравак гостију, као и велико

¹ ilic.dragana@vpsle.edu.rs

² stamenkovic.predrag@vpsle.edu.rs

³ momcilo.conic@gmail.com

учешће комплементарних смештајних капацитета у односу на основне. Циљ овог рада је наглашавање еколошке компоненте у одрживом развоју бањског туризма у Србији.

Кључне речи: еколошки аспекти, бањски туризам, одрживи развој.

Abstract: *What makes spa tourism to be one of the most developed kinds of tourism in Serbia is a large number of thermo-mineral springs, a long tradition of spa resorts and their importance for the development of tourism. During the time, this kind of tourism showed numerous peculiarities. Nowadays, many of them are still there and they refer to an emphasized amount of tourist traffic during the summer months, a shorter and shorter average residence of guests as well as a great deal of participation of complementary accommodation facilities in comparison with the basic ones. The aim of this assignment is the emphasis of ecological components in sustainable development of spa tourism in Serbia.*

Key words: *ecological aspects, spa tourism, sustainable development.*

1. УВОД

Туристичке вредности којима бање располажу морају се чувати како би биле доступне и будућим генерацијама. Потребно је, дакле, све активности у бањским местима и њиховој околини реализовати без штетних последица по окружење, културно наслеђе, грађевинске објекте, изворишта лековите воде и елементе климе и микроклиме. Уз одговарајућу, савремену законску регулативу која подразумева и реалне казне за нарушиоце бањског простора и окружења, све активности морају бити усмерене ка повишавању опште и туристичке културе свих учесника у развоју бањског туризма.

При туристичкој валоризацији бањских места, дакле, треба уважавати прошлу, садашњу, али и будућу друштвену стварност. Планирање развоја туристичке делатности у бањским центрима треба да одражава традицију, локално и национално географско обележје, културно-историјско наслеђе, конкурентност и комплементарност са окружењем, потребе туристичког тржишта, као и спремност друштва да инвестира у одржавање и изградњу нових туристичких садржаја у бањама. Потребно је, при томе, успоставити равнотежу између интереса свих заинтересованих

страна у процесу развоја бањског туризма. У том процесу приоритети се морају дефинисати искључиво на основу детаљно спроведених компаративних анализа.

2. ЕКОЛОШКЕ ПОСЛЕДИЦЕ ДОСАДАШЊЕГ РАЗВОЈА ТУРИЗМА У БАЊАМА СРБИЈЕ

Под утицајем развоја здравственог и рекреативног туризма у бањама Србије долазило је до значајних промена које су се огледале у ширењу насеља, урбанизацији, развоју различитих привредних делатности, саобраћајне и комуналне инфраструктуре у бањским местима, итд. Једном речју, долази до промена у бањском амбијенту, а самим тим и до појаве ризика загађења минералних извора и до значајног смањења квалитета животне средине у бањским местима. Постоје бројни и различити видови деструктивног деловања и неуважавања еколошког критеријума у развоју бањског туризма, од којих ће у наставку бити наведени само најбитнији.

Приликом развоја бањског туризма, под утицајем непланске изградње смештајних и угоститељских капацитета, долази до деструкције највреднијих и најинтересантнијих делова бањских простора (Врњачка, Матарушка, Буковичка, Нишка, Сокобања). У свим развијенијим бањама Србије долази до заузимања атрактивних пејзажних целина и измене бањског амбијента услед приватизације простора намењеног за изградњу приватних објеката за становање и пружање услуга смештаја.

Код свих бања је, такође, присутно загађење простора отпацама које продукују туристичко-угоститељски, здравствени и стамбени објекти, али и сами туристи. У бањама које су у близини градских насеља, или су се трансформисале у градска насеља, долази до смањења здравствено-рекреативних функција услед концентрације издувних гасова у ваздуху због повећаног броја стамбених објеката, аутомобила, као и развоја индустрије. Један од значајних проблема представља и нерационално управљање минералним водама као основним развојним ресурсом. Прекомерна и неконтролисана експлоатација минералних вода у неким бањама прети исцрпљењу ових веома значајних ресурса.

Бањска места у Србији је, према степену урбанизације и еколошкој очуваности бањског амбијента, могуће диференцирати на бање са најповољнијим и бање са најнеповољнијим условима просторног уређења и еколошке очуваности. Групи најуређенијих бања са добром амбијенталном очуванашћу припадају Врњачка, Буковичка, Брестовачка и Бања Ковиљача. Лоша урбанизација и деградирани амбијент су карактеристични за бању Горња Трепча, затим Нишку, Пролом, Јошаничку, Рибарску, Луковску, Сокобању. Имајући у виду наведене еколошке последице развоја туризма у бањама Србије, *еколошки аспекти* морају бити један од најважнијих аспеката будућег развоја бањског туризма Србије.

3. ЕКОЛОШКИ АСПЕКТИ БУДУЋЕГ РАЗВОЈА ТУРИЗМА У БАЊАМА СРБИЈЕ

Природна атрактивност простора долази до изражаја посредством туризма. Физиономија туристички атрактивних простора, са друге стране, мења се под утицајем изградње и функционисања рецептивних капацитета. У процесу туристичке изградње долази до крупних промена у простору које се могу третирати као мање или више изражен фактор еколошког загађења. Приликом изградње туристичке инфра и супраструктуре у бањама се, због тога, мора поштовати еколошки критеријум како би се минимизирали неповољни утицаји на природно окружење бањских места. Овај принцип, међутим, не треба поштовати само у фази изградње, већ и у фази функционисања рецептивних објеката. Изградња и функционисање рецептивних објеката у бањским местима, дакле, морају бити предмет континуираног надзора са становишта процене еколошког ризика. То није ни мало једноставно, с обзиром на то да се у развоју бањског туризма на прво место стављају туристи и задовољење њихових спортско-рекреативних, здравствено-превентивних и лечилошно-реhabилитационих потреба које за собом повлаче и задовољење потреба за смештајем, исхраном, разонодом, куповином разних производа, и слично. Туристички критеријум инсистира на обједињавању наведених намена простора, а еколошки критеријум на неопходност њиховог просторног разграничења ради очувања амбијенталне изворности. Да би се то постигло потребно је усагласити туристички и еколошки критеријум, што се, у савременим условима, постиже кроз афирмацију концепта *одрживог туризма у бањама* који обезбеђује минимум

неповољних утицаја на природно окружење бањских места, а истовремено задовољава потребе тражње. Овакав приступ развоју ће представљати основни предуслов будућег туристичког активирања простора у бањама Србије и њиховој околини. У досадашњем периоду, међутим, концепт успостављања туристичке функције у бањским местима Србије није у довољној мери уважавао еколошки критеријум.

У будућем периоду, међутим, посебна пажња мора бити посвећена доношењу низа законских, просторно-планских, организационих, пропагандно-информативних и едукативних мера и активности. Међу најважнијим мерама и активностима убрајају се следеће (Јовичић, 2008):

- израда основног планског документа целокупног развоја бања, коме морају бити подређени сви планови и програми развоја, укључујући туризам;
- активирање туризму комплементарних делатности, како би се проширила и обогатила основа туристичке понуде, омогућио равномернији развој и смањили притисци на највредније делове бањских места;
- спровођење сложеног поступка планирања просторног размештаја и изградње свих потребних капацитета, уз претходно обављен поступак анализе утицаја на животну средину;
- просторно раздвајање објеката и површина за лечилишну и туристичко-рекреативну намену;
- иницирање ширих просторних целина у непосредном бањском окружењу, са циљем интегралне заштите и валоризације свих вредности датог подручја;
- стварање модерног концепта информативно-водичке службе;
- развој свести и културе о потреби заштите бањског простора, што представља трајни задатак.

Имајући у виду различите аспекте негативног утицаја на економске, социјалне и културне услове у туристичким местима, Светска туристичка организација дефинише три нивоа на којима се капацитет може процењивати, а то су: еколошки, психолошки и социо-културни капацитет (Јовичић, 2000) .

Еколошки капацитет показује максималан степен туристичког коришћења простора који неће довести до еколошке деградације. Процена еколошког капацитета подразумева детаљно сагледавање еколошких, геоморфолошких, климатских карактеристика туристичког места, затим сагледавање броја туриста и њихових активности, изграђености туристичке инфра и супраструктуре, као и економских чинилаца на датом простору. *Психолошки капацитет* указује на максималан степен туристичког коришћења простора, са становишта изграђених објеката, броја туриста и њихових активности који неће довести до пада квалитета туристичког доживљаја. Овај капацитет се утврђује на основу субјективних мишљења и ставова посетилаца. За утврђивање психолошког капацитета, дакле, неопходно је спровести анкетна истраживања. То није лак задатак с обзиром на то да су различите перцепције и ставови посетилаца о квалитету животне средине у туристичком месту, цени и квалитету туристичких услуга, квалитету инфраструктурних садржаја и атрактивности туристичких мотива. *Социо-културни капацитет* се односи на максимално могућ развој туризма који неће нарушити постојећи начин живота, традицију и културу локалног становништва у туристичким местима.

Процена носећег капацитета представља значајан показатељ утицаја туризма на животну средину у туристичком месту, тако да се посматра као један од механизма за постављање стандарда одрживог развоја туризма на одређеном подручју.

4. АНАЛИЗА КЉУЧНИХ ПРЕДНОСТИ, НЕДОСТАКА, ШАНСИ И ОПАСНОСТИ ЗА ОДРЖИВ РАЗВОЈ БАЊСКОГ ТУРИЗМА У СРБИЈИ

Анализа интерног и екстерног окружења представља битан део анализе тренутног стања у бањском туризму Србије. Најчешће коришћена техника у стратегијском планирању и управљању, у савременим условима, је SWOT анализа (*Strengths* – снаге; *Weaknesses* – слабости; *Opportunities* – могућности; *Threats* – опасности). Интерни фактори који се применом ове технике анализирају означени су као *снаге* и *слабости* бањског туризма, док су екстерни фактори подложни анализи означени као *могућности* и *опасности* за развој бањског туризма. То је једна од техника које се користе при стратегијском управљању и

омогућава дефинисање стратешких праваца, циљева, политика, мера и акција за унапређење целокупног развоја бањског туризма у Србији. На овај начин извршена анализа окружења пружа информације које у великој мери помажу приликом идентификовања кључних ресурса и могућности за развој бањског туризма у односу на конкурентно окружење.

Кроз анализу интерних и екстерних фактора релевантних за развој бањског туризма у Србији идентификоване су кључне снаге, слабости, шансе и опасности за развој овог вида туризма од којих су најзначајније наведене у табели 1. Ова табела показује да бањска места у Србији имају доста слабости и да су изложена бројним опасностима из екстерног окружења које представљају ограничење у њиховом развоју. Не могу се, међутим, оспорити предности и шансе које бањска места имају за развој туризма. После идентификовања кључних снага, слабости, могућности и опасности неопходно је да се бањска места у свом развоју ослоне на главне предности, отклоне главне недостатке, на прави начин искористе могућности и одговарајућим акцијама избегну опасности које би ограничиле њихов даљи развој.

Најзначајније слабости и опасности за развој бањског туризма у Србији огледају се у недовољно развијеној саобраћајној инфра и супраструктури, застарелим превозним капацитетима, ниском нивоу квалитета смештајних капацитета, неадекватној и застарелој медицинској опреми и богатој здравствено туристичкој понуди конкуренције.

И поред уочених недостатака и опасности за развој бањског туризма, Србија поседује бројне предности и шансе које би требало искористити у наредном периоду. Посебно треба истаћи: ниске цене у српским бањама у односу на европске бање; традиционални начин третмана у бањама (у смислу превенције, лечења и рехабилитације) је на релативно задовољавајућем нивоу; Србија има велике шансе за развој бањског туризма, јер поред туристичких вредности у бањским центрима у своју понуду може уврстити и природне и антропогене вредности у непосредном бањском окружењу (здрава храна, културно-историјско наслеђе, планине, реке, језера, водопади); понуда wellness и других савремених програма који задовољавају потребе савремених туриста. Може се закључити да најстарији

организовани облик туризма у Србији, и после скоро два века од свог настанка, није претворен у довољно развијен туристички производ, а према потенцијалу који поседује могао би то да буде. Бањски туризам се током времена недовољно развијао, имајући у виду расположиве потенцијале са једне стране и савремене трендове у свету када је у питању развој здравствено-туристичких производа, са друге стране.

Табела 1. SWOT анализа бањских центара у Србији

ШАНСЕ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> • Дуга традиција • Природни медицински фактори • Добро едуковано особље • Богато културно наслеђе • Квалитетна околина • Производња здраве хране • Прихватљиве цене 	<ul style="list-style-type: none"> • Лоша инфраструктура • Неадекватна медицинска опрема • Недостатак стратегијских планова • Неадекватни нови образовни профили • Недовољна маркетинг истраживања • Нестабилна политичка ситуација
ШАНСЕ	ОПАСНОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> • Трансформација класичних медицинских функција бања у модеран концепт здравствено- рекреативног туризма • Раст тражње у здравственом туризму • Завршетак реконструкције смештајних капацитета и медицинске опреме • Тржишна сегментација: конгреси, спорт, екреација, еко-туризам, излети, манифестације 	<ul style="list-style-type: none"> • Утицај светске економске кризе • Недостатак новчаних средстава за улагање у туризам • Недостатак интересовања локалне заједнице за интегрисањем производа дестинације • Недовољни напори да се анимирају страни посетиоци • Деградација околине због неконтролисаних изградње

Извор: Јовичић, Д., Томић, Е. (2009) Potentials for Tourism Development in Serbia's spas, 4th International Scientific Conference, Planning for the future learning from the past: „Contemporary Developments in Tourism, Travel &

Имајући у виду наведене предности и шансе, у наредном периоду потребно је радити на развоју капацитета за коришћење додатних потенцијала за развој бањског туризма, развити систем подстицаја када су у питању здравствено-туристичке услуге, развити промотивне активности, унапредити здравствено-туристичку сигнализацију, и слично. Један од задатака, због тога, треба да буде дефинисање и развој препознатљивог туристичког производа за сваку бањску туристичку дестинацију.

Потребно је јасно издиференцирати медицинске индикације и нагласити уникатне вредности и компаративне предности у туристичким садржајима. За успешан развој неопходна је примена стандарда квалитета у медицини и немедицини. Све услуге у бањским местима треба ускладити са стандардима који одговарају стандардима у европским бањама и тек онда је могуће очекивати већи број иностраних посетилаца.

Главни изазови са којима се Србија суочава у развоју бањског туризма су следећи:

- оптимално коришћење природних, културно-историјских ресурса, али и традиционалних и еколошких вредности;
- заштита културно-историјског наслеђа, као и природних комплекса у циљу одрживог развоја бањског туризма;
- стварање здраве средине за живот локалног становништа и боравак туриста, путем адекватног планирања ресурса, промоције прихватљивих еколошких технологија, нових алтернативних енергетских извора и увођењем нових система за управљање одрживим развојем

(http://www.meste.org/fbim/fbim_srpski/FBIM_najava/II_popovic.pdf).

Суочавање са овим изазовима представља уједно и једно од стратешких питања развоја и промоције бањског туризма у Србији. Да би се обезбедио успешан развој бањског туризма у Србији потребно је:

- развити, диверзификовати и промовисати здравствено-туристичку понуду;

- дефинисати здравствено-туристичке брендове у кључним подручјима;
- употребити географски положај општина за ефикаснији рад и промоцију;
- побољшати сарадњу са суседним здравствено-туристичким тржиштима;
- завршити са процесом приватизације туристичких капацитета;
- обезбедити балансиран развој сектора здравственог туризма широм Србије;
- у условима јаке конкуренције повећати понуду здравствено-туристичких производа и услуга;
- развити везе са другим видовима туризма за које постоји могућност развоја у Србији (лов и риболов, планинарење, и сл.);
- побољшати и интензивирати промоцију здравствено-туристичких потенцијала Србије на националном, регионалном и међународном нивоу;
- развијати туристичко предузетништво у континуитету;
- едуковати становништво о значају развоја бањског туризма;
- развијати здравствено-туристичке пројекте са партнерима изван граница Србије

(http://www.meste.org/fbim/fbim_srpski/FBIM_najava/II_popovic.pdf).

5. ГЛАВНИ ПРАВЦИ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА БАЊСКОГ ТУРИЗМА У СРБИЈИ

Развој туристичке делатности у бањским местима може имати позитиван, али и негативан утицај на животну средину. Позитивни утицаји се огледају у отварању нових радних места, одржавању добробити становништва, социјалном напретку, очувању природних и културних вредности, док се негативни утицаји огледају у загађењу природе, потрошњи природних богатстава, губитку биодиверзитета и слично.

Већина бањских места су, током времена, трансформисана у градска насеља тако да у планирању њиховог развоја треба уважавати потребе туриста, али и локалног становништва. Адекватна решења у погледу одрживог развоја би требало да

успоставе равнотежу и интегрално третирање потреба туриста и локалног становништва, максимизирају користи за једне и друге и минимизирају негативне ефекте развоја по укупно бањско окружење. У пројектима одрживости бањских места треба имати у виду специфичности тих места, с обзиром на то да се у њима обједињује више различитих функција.

С обзиром на то да је претходни период био период деградације животне средине, савремене програме развоја бања и бањских комплекса треба што пре реализовати како би се, због достигнутог степена загађености и урбанизације, очувало оно што се може очувати. У процесу одрживог развоја бањског туризма, поред осталог треба применити стандарде серије ISO 14000 који се односе на управљање животном средином.

Примена тих стандарда, као и поштовање основних постулата концепта одрживог развоја односе се на: константно истраживање термоминералних ресурса у правцу оцене потенцијала и резерви сваког расположивог ресурса, као и праћење његове експлоатације; оптимално коришћење ресурса до нивоа реалних граница са циљем осигурања њене дуготрајне експлоатације и спречавања деградације животне средине; дугорочно планирање, истраживање и коришћење ресурса; увођење мониторинг коришћења ресурса у свим фазама истраживања и коришћења; рециклирање применом топлотних пумпи и изградња реинјекционих система за експлоатацију термоминералних ресурса; избор газдовања енергијом на начин максималних уштеда и оставрења планираних користи; креирање нових туристичких производа на бази коришћења термоминералних ресурса; едукација кадрова и становништва у области екологије и заштите животне средине (Симић, 2011).

Да би се успешно реализовале здравствена и рекреативна функција у бањским местима Србије, неопходно је обезбедити заштиту и рационално коришћење термоминералних извора, заштитити и унапредити бањски амбијент и успоставити равнотежу између грађевинско-архитектонских структура и природног пејзажа како би се створио јединствен и препознатљив бањски амбијент који треба да представља имиџ сваке бање.

Одрживи развој бањског туризма је вишедимензионална појава која има изузетно велики економски значај зато што представља значајну покретачку снагу развоја оних подручја која имају могућности за развој овог вида туризма. Одрживи развој бањског туризма, наиме, пружа могућност укључивања бројних привредних субјеката и постаје фактор развоја на локалном, регионалном и националном нивоу.

Визија будућег одрживог развоја бањског туризма у Србији заснива се на детаљној анализи постојеће ситуације и постојећих ресурса у бањском туризму Србије. На основу визије дефинишу се стратешки циљеви, као и приоритети у развоју овог вида туризма, али и мере и акције неопходне за успешну реализацију постављених циљева и приоритета. Главни правци будућег одрживог развоја бањског туризма у Србији морају бити усклађени са визијом развоја бањског туризма. Крајњи циљ је да се Србија позиционира као позната бањска дестинација у Европи која је привлачна туристима током целе године и погодна за вишедневни одмор или више краћих боравака у току године.

У наредном периоду би требало развити квалитетне и разноврсне допунске садржаје у бањама како би се обогатила понуда у бањском туризму Србије. Развој допунске понуде је главни предуслов за продужење сезоне и повећање просечне потрошње туриста у бањским местима. Неопходно је, дакле, иницирати и подржати развој допунске понуде која ће се заснивати на коришћењу постојећих потенцијала и стварању нових атрактивних садржаја (забавни паркови, spa i wellness центри, спортско-рекреативни садржаји).

Све то је потребно радити на основама одрживог туризма и уз праћење савремених трендова у међународним туристичким токовима. За успешно остваривање постављених циљева развоја бањског туризма неопходно је дефинисати и реализовати одговарајуће приоритетне активности, од којих су најважније активности везане за *повећање смештајних капацитета*, активности у области *спортско-рекреативних, културно-забавних садржаја, саобраћајне и комуналне инфраструктуре и едукације кадрова у туризму*.

Успешно остваривање циљева који произилазе из концепције одрживог развоја бањског туризма, за разлику од традиционалног начина планирања и доношења одлука, захтева доношење важних одлука и сагледавање будућих кретања и трендова у много ширем контексту. Да би се на нивоу конкретних бањских места остварили планирани резултати у погледу одрживог развоја потребно је придржавати се одговарајућих принципа који представљају неку врсту упутства за практично деловање. Позитивни резултати и развој туризма на одрживим основама захтевају суштинске етичке промене код свих учесника у туристичком процесу, од туристичке привреде као носиоца понуде, до туриста као корисника туристичких услуга.

Основни принцип одрживог развоја бањског туризма је да садашње генерације треба да уважавају право будућих генерација да, у истој или већој мери, задовољавају своје туристичке потребе и развијају туризам, обезбеђујући истовремено своју егзистенцију. Само ако се развије свест о потреби личне контроле и промене понашања код понуђача, посредника и корисника туристичких услуга, могуће је обезбедити континуирано задовољење основних потреба туриста, али и локалног становништва у бањским местима. Одрживи туризам не значи остваривање брзих и краткорочних, пре свега, економских резултата, него подразумева ефекте који су са економског, социолошког и еколошког становишта задовољавајући у дужем временском периоду (Јовичић, 2000).

С обзиром на то да су у процесу развоја бањског туризма укључени бројни субјекти, може доћи до супротстављених интереса између појединаца и група како на страни понуде тако и на страни тражње. Неопходно је, у том смислу, ускладити интересе између субјеката задужених за заштиту животне средине и субјеката туристичке привреде како би се побољшао квалитет живота чланова локалне заједнице.

Треба истаћи, такође, и питање одговорности зато што сви учесници у туристичком промету морају имати одговорност према природној средини и социо-културним особеностима бањских места. Развој бањског туризма треба планирати тако да се обезбеди рационално коришћење природне средине и културно-историјског наслеђа, као и афирмација аутентичних и

специфичних вредности, духа и традиције бањских места. Пре реализације активности везаних за развој бањског туризма посебну пажњу треба посветити мерењу квалитативних и квантитативних последица туристичког развоја и утицају који тај развој има на природну и социо-културну средину.

Табела 2. Неопходне активности за стварање својеврсне бањске индустрије

• Потреба за новим програмима који ће представљати комбинацију традиционалних терапија и wellbeing-a
• Повећати атрактивност и конкурентност кроз примену нових, савремених програма
• Бање Србије морају да идентификују своје циљеве, препознају своја тржишта и да се укључе у одговарајућа партнерства
• Истицати природне и аутентичне ресурсе
• Стари имиџ заменити новим, у смислу да је потребно бањске посетиоце третирати као госте, а не као пацијенте
• Учинити да бање својим атрактивностима привуку нове инвестиције, пре свега за изградњу смештајних капацитета високог стандарда
• Обезбедити лакши приступ бањама са главних саобраћајних праваца у Србији
• Повећати ниво квалитета услуга како би се задовољила очекивања гостију
• Дефинисати производ кроз шири оквир (начин живота, активност госта, забава, културни садржаји
• Понуду бања спојити са понудом околине и створити тзв. Short-Break пакете (кратак одмор)
• Понудити квалитетну и, пре свега, еколошки здраву храну
• Обезбедити лак приступ природним лепотама кроз шетње и бицикличке вожње
• Укључити културни сегмент (кроз организацију фестивала и посебних догађаја)
• Промовисати атрактивне природне и антропогене локалитете
• Очувати бањску архитектуру
• Повећати производњу и продају сувенира и сличних производа

• Обезбедити јединствен маркетиншки наступ на тржишту

Извор: Поповић, Ј., Нововић, М., Вукадиновић, С. *Маркетиншки приступ развоју здравственог туризма у Републици Србији*. Доступно на http://www.meste.org/fbim/fbim_srpski/FBIM_najava/II_popovic.pdf

6. ЗАКЉУЧАК

Већина бањских места су током времена трансформисана у градска насеља тако да у планирању њиховог развоја треба уважавати потребе туриста, али и локалног становништва. Адекватна решења у погледу одрживог развоја би требало да успоставе равнотежу и интегрално третирање потреба туриста и локалног становништва, максимизирају користи за једне и друге и минимизирају негативне ефекте развоја по укупно бањско окружење. У пројектима одрживости бањских места треба имати у виду специфичности тих места, с обзиром на то да се у њима обједињује више различитих функција. С обзиром на то да је претходни период био период деградације животне средине, савремене програме развоја бања и бањских комплекса треба што пре реализовати како би се, због достигнутог степена загађености и урбанизације, очувало оно што се може очувати.

Визија будућег одрживог развоја бањског туризма у Србији заснива се на детаљној анализи постојеће ситуације и постојећих ресурса у бањском туризму Србије. На основу визије дефинишу се стратешки циљеви, као и приоритети у развоју овог вида туризма, али и мере и акције неопходне за успешну реализацију постављених циљева и приоритета. Приликом изградње и функционисања туристичке инфра и супраструктуре у бањама мора се поштовати еколошки критеријум како би се минимизирали неповољни утицаји на природно окружење бањских места. Потребно је, при томе, усагласити туристички и еколошки критеријум, што се, у савременим условима, постиже кроз афирмацију концепта одрживог туризма у бањама који обезбеђује минимум неповољних утицаја на природно окружење бањских места, а истовремено задовољава потребе тражње. Овакав приступ развоју ће представљати основни предуслов будућег туристичког активирања простора у бањама Србије и њиховој околини. У досадашњем периоду, међутим, концепт успостављања туристичке функције у бањским местима Србије није у довољној мери уважавао еколошки критеријум.

РЕФЕРЕНЦЕ

1. Јовичић, Д. 2000 *Туризам и животна средина – концепција одрживог туризма*. Београд: Задужбина Андрејевић.
2. Станковић, С. 2009. *Бање Србије*. Београд: Завод за уџбенике.
3. Поповић, Ј., Нововић, М., Вукадиновић, С. *Маркетиншки приступ развоју здравственог туризма у Републици Србији*. [pdf] Доступно на: <http://www.meste.org/fbim/fbim_srpski/FBIM_najava/P_povovic.pdf> [Датум приступа 28.03.2014].
4. Бајић Брковић, М. 2010. *Одржив просторни развој бањских места у Србији: изазови и перспективе*. Одржив развој бањских и туристичких насеља у Србији, тематски зборник. Београд: Институт за архитектуру и урбанизам Србије, стр. 7-34.
5. Николић, С. 1998. *Програми еколошке заштите и уређења бањских и климатских места*, Програми савремене туристичке понуде у функцији развоја бањских и климатских места, други научно стручни скуп, зборник резимеа. Београд: Савез инжењера и техничара Србије, стр. 37-39.
6. Јовичић, Д. 2008. *Стање и перспективе развоја бањског туризма у Србији*. Гласник српског географског друштва, свеска LXXXVIII–Бр.4. [online] Доступно на: <<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0350-3593/2008/0350-35930804003J.pdf>> [Датум приступа 15.05.2014].
7. Jovičić, D., Tomić, E. 2009. *Potentials for Tourism Development in Serbia's spas*, 4th International Scientific Conference, Planning for the future learning from the past: „Contemporary Developments in Tourism, Travel & Hospitality. Greece: University of the Aegean. [online] Available at: <<http://www.gef.bg.ac.rs/pdf/PAP045.pdf>> [Accessed 10 May 2014].
8. Павловић, М., Радивојевић, Н., Лазић, Ј. 2009. *Одрживи развој бањског туризма у Србији*. [online] Доступно на: <<http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0350-0373/2009/0350-03730902037P.pdf>> [Датум приступа 16.05.2014].
9. Razović, M. 2013. Sustainable development and level of satisfaction of tourists with elements of tourist offer of

- destination. *Tourism in Southern and Eastern Europe*, pp. 371-385. [online] Available at: <<http://web.b.ebscohost.com>> [Accessed 20 March 2014].
10. World Tourism Organization, *Sustainable Development of Tourism*. [online] Available at: <<http://sdt.unwto.org/content/about-us-5>> [Accessed 15 March 2014].
11. *European Spas Association*. [online] Available at: <<http://www.espa-chv.eu/>> [Accessed 15 May 2014].

Рад је примљен 17.05.2014.

Прихваћен за објављивање 19.05.2014.